

Талайбек уулу Т., Амтокурова Г.

**КЫРГЫЗСТАНДЫН РЕГИОНДОРУНУН АГРОӨНӨРЖАЙ КОМПЛЕКСИНДЕГИ
ИНВЕСТИЦИЯЛЫК ЖАГЫМДУУЛУКТУН ДЕҢГЭЭЛИ**

Талайбек уулу Т., Амтокурова Г.

**УРОВЕНЬ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ В
АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ РЕГИОНОВ КЫРГЫЗСТАНА**

Talaibek uulu T., G. Attokurova

**THE LEVEL OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS IN THE AGRICULTURAL
SECTOR REGION OF KYRGYZSTAN**

УДК: 338.242

Бул макалада Кыргызстандын региондорунун агро-өнөржай комплекстериндеги инвестициялык жагымдуулуктун деңгээли каралды. Инвестициялык жагымдуулукка таасир этүүчү факторлор изилденди.

Инвестициялык климаттын көрсөткүчтөрүнүн мүнөздөөчүлөргө айыл турмушунун деңгээлин, экономикалык иш-аракеттердин түрү боюнча калктын орточо айлык акыларынын деңгээли менен аныкталуучу социалдык өнүгүүнүн деңгээлдерин кошууга болот.

Негизги сөздөр: агроөнөржай комплекси, инвестициялык жагымдуулук, жумушсуздук, жакырчылык.

В статье рассмотрен уровень инвестиционной привлекательности агропромышленного комплекса регионов Кыргызстана. Исследованы факторы, влияющие на инвестиционную привлекательность.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, инвестиционная привлекательность, безработица, бедность.

The article considers the level of investment attractiveness of the agro-industrial complex of the regions of Kyrgyzstan. The factors influencing investment attractiveness are investigated.

Key words: agroindustrial complex, investment attractiveness, unemployment, poverty.

Инвестициялык жагымдуулукту чагылдыруучу көрсөткүчтөрдүн системасы – инвестициялык жагымдуулукту ар кандай деңгээлде жана түрдүү даражадагы тактыкта өлчөөчү мүнөздөмөлөрдүн комплексин билдирет. Бирок, реалдуу жашоодо, өзгөчө инвестициялык жагымдуулукту баалоодо инвестицияга эч кандай таасири жок көрсөткүчтөр пайдаланылат жана алар бир катар учурларда инвестициялоонун объектилерин тандоодо чечүүчү ролду ойношу мүмкүн.

Мисалы, өлкөдөгү тигил же бул региондордогу саясий туруктуулук коомдогу саясий туруктуулуктун

инвестициялык иш аракеттеринин эффективдүүлүгүнүн көрсөткүчтөрүнө түздөн-түз таасир этпейт. Бирок саясий туруктуулук инвестициялык чөйрөгө же инвестициялык климатты түзүүгө түздөн-түз таасир этет. Ошондуктан, инвестициялык ишмердүүлүктүн эффективдүүлүгүнүн көрсөткүчтөрүнүн эсебинен сырткары, өлкөдө болуп жаткан тигил же бул кубулуштардын логикалык анализи болушу керек.

Инвестициялык климаттын көрсөткүчтөрүнүн мүнөздөөчү факторлорго айыл турмушунун деңгээлин, экономикалык иш-аракеттердин түрү боюнча калктын орточо айлык акыларынын деңгээли менен аныкталуучу социалдык өнүгүүнүн деңгээлдерин кошууга болот.

Региондун инвестициялык жагымдуулугун баалоодо социалдык фактордон кийинки көрсөткүч болуп жумушсуздуктун деңгээли эсептелинет. Изилденип жаткан мезгилде бүтүндөй республика боюнча жана региондордо жумушсуздуктун деңгээли дээрлик төмөндөгөн. 2016-жылдын аягына республика боюнча жумушсуздуктун деңгээли экономикалык активдүү калктын санына карата 8,7% түзгөн.

Региондун инвестициялык жагымдуулугун баалоодо социалдык фактордун акыркы көрсөткүчү болуп региондун жакырчылык деңгээли эсептелинет. Изилденип жаткан мезгилде бүтүндөй республика боюнча жакырчылыктын деңгээли 1,5 эсеге түшкөн.

Ошентсе да, инвестиция тартууда социалдык факторлордун деңгээли боюнча эң жагымдуу регион болуп Ысык-Көл, Чүй жана Жалабад облустары, Ош облусу ортодо жайгашкан (таблица 1).

Таблица 1

Региондордун социалдык абалдарын баалоонун орточо деңгээли (расмий катталган жумушсуздар Республиканын облустары боюнча)

	Облустар	Рейтингдеги Орду (P1)	Рейтингдеги Орду (P2)	Рейтингдеги Орду (P3)	Рейтингдеги Орду (P4)	Рейтингдеги Орду (P5)	Баалоо элементинин орточо деңгээли (Pc)
1.	Баткен облусу	5	5	5	5	5	5
2.	Жалалабад облусу	1	1	1	2	1	1,2
3.	Ысык-Көл облусу	6	6	6	6	6	6
4.	Нарын облусу	4	3	3	3	3	3,2
5.	Ош облусу	2	2	2	1	2	1,8
6.	Талас облусу	7	7	7	7	7	7
7.	Чүй облусу	3	4	4	4	4	3,8

Булак: Статистикалык маалыматынын негизинде автор тарабынан түзүлдү.

Инвестициялык жагымдуулукту баалоодо социалдык мүнөзгө ээ болгон жана адамдардын турмуш иш аракеттеринин башка жактарын мүнөздөөчү көрсөткүчтөрдүн жардамына кайрылуу керек. Жекече түрдө тигил же бул региондун эмгек дараметин баалоо дагы чоң мааниге ээ. Анткени, тигил же бул чөйрөнүн иш аракеттерине инвестицияны пайдалануу деңгээли, көбүнчө эмгек дараметинин мүнөзү менен аныкталат. Мисалы, Ош облусунун эмгек ресурстарын түзүү жана квалификациялоо деңгээли боюнча региондор арасында орточо абалды ээлейт.

Өндүрүштүк дараметинин деңгээли жогоруураак болгон территорияларда жагымдуу жана ыңгайлуу инвестициялык климаттын болушу талашсыз. Аны Кыргыз Республикасынын территориялары боюнча карайлы (таблица 2.).

Таблица 2

Региондордун өндүрүштүк потенциалдарын баалоонун орточо деңгээли

Областар	Рейтингдеги орду (P ₁)	Рейтингдеги орду (P ₂)	Рейтингдеги орду (P ₃)	Рейтингдеги орду (P ₄)	Рейтингдеги орду (P ₅)	Баалоо элементинин орточо деңгээли (P _T)
Баткен облусу	1	7	1	4	6	3,8
Жалалабад облусу	4	4	4	3	4	3,8
Ысык-Көл облусу	2	3	3	5	2	3
Нарын облусу	7	1	1	1	1	2,2
Ош облусу	6	7	6	6	7	6,4
Талас облусу	5	6	4	7	5	5,4
Чүй облусу	3	3	5	2	3	3,2

Булак: Статистикалык маалыматынын негизинде автор тарабынан түзүлдү.

Жогоруда келтирилген кээ бир тараптардын эсептөөлөрү республиканын бүтүндөй территориялары боюнча инвестициялык жагымдуулуктарын баалоого мүмкүндүк берет. Эгерде Бишкек жана Ош шаарларынын инвестициялык жагымдуулуктарын көңүлгө албасак, анда салыштырмалуу жагымдуу аймак катары Чүй, Ысык-Көл жана Жалалабад облустары ээ болушат. Бул болсо аталган региондордогу мурда түзүлгөн өндүрүштүк дараметти жана Бишкек шаарынын тегерегинде жайгашкан Чүй облусунун географиялык абалын белгилей кетүү керек. Бул өз кезегинде өндүрүштүк инфраструктуранын өздөштүрүлүү себептери, агрардык сектордогу жана кайра иштетүү аймагындагы, индустриалдык чарбаны жүргүзүү тажрыйбасынын мол экендиги менен катар өнүгүү үчүн кубаттуу фактор болуп эсептелинет. Ысык-Көл облусу республиканын экономикасында негизги рол ойноочу туристтик жана рефеациондук тармактын өнүгүү дараметине ээ. Ушул эле сыяктуу көрүнүштү 80% суу ресурстарына жана өзгөчө техникалык өсүмдүктөрдү өстүрүү боюнча индустриалдык айыл чарба өндүрүш тажрыйбасына ээ болгон Жалалабад облусун айтууга болот.

Ош облусун айта турган болсок, анда ал агро-өнөржай өндүрүшүнө инвестиция тартуу боюнча бир катар артыкчылыктарга ээ. Алдыңкы технологияларды пайдаланып пахта, жашылча мөмө-жемиштерди өндүрүү жана жер бөлүштүрүү тажрыйбасы, ошондой эле облустук борборго карата Чоң-Алай, Алай административдик райондорун кошпогондо транспорттук каттамдардын салыштырмалуу өнүгүүсүн белгилей кетүүгө болот.

Жогоруда айтылгандардын негизинде региондордун агро өнөр-жай комплекстериндеги инвестициялык жагымдуулуктарын аныктоого болот.

Кыргыз Республикасынын территорияларынын инвестициялык жагымдуулуктарын жалпы баалагандан кийин, ар бир облустун агро-өнөр жай өндүрүшүнүн инвестициялык жагымдуулуктарын баалоого өтүүгө болот. Ош облусуна карата, региондордогу туруктуу экономикалык өсүш инвестицияны тартуу жана аларды үзүрлүү пайдалануу менен тыгыз байланышкан. Региондорду инвестиция тартуунун тобокелчилиги инвестициялык процесстердеги регионалдык башкаруунун механизмдин жоктугу менен тыгыз байланышкан, ошондой эле инвестициялык салымдардын тобокелчилиги жана эффективдүүлүктү баалоонун усулу системалаштырылган эмес.

Ош облусу көп тармактуу жана түрдүү тармактарга инвестиция тартуу деңгээли көптөгөн факторлордон көз каранды болоорун белгилей кетүү зарыл. Мында көз карандылык жылдар ичинде, биринчи кезекте, рыноктук инфраструктуранын объектилерин өнүктүрүү жана түзүү керек болсо, ошондой эле тармактардын кызматтарын рыноктук нукка буруу керек. Андыктан жогоруда айтылгандар региондордун агро өнөр-жай комплексиндеги инвестициялык жагымдуулукту баалоодо зор мааниге ээ.

Адабияттар:

1. Мусакожаев Ш.М. Экономика Кыргызской Республики. - Б., 1999.
2. Кыргызстан в цифрах. Официальное издание статсборник. - Б., 2016.
3. Севрюгин Ю.В. Оценка инвестиционной привлекательности промышленного предприятия [Электронный ресурс]: Диссертация канд.экон.наук / Ю.В. Севрюгин. - СПб., 2007.

Рецензент: д.э.н., профессор Эргешбаев У.Ж.